

der Genade ook het natuurlijk leven door-

dringen.
Op zichzelf zou men kunnen zeggen, dat het gezin uitsluitend een natuurlijk karakter droeg, en dat alzo in het gezin alleen met de ordinaant der Schepping viel te rekenen, zoodat geheel het gezinsleven zich eeniglijk in de sfeer van het natuurlijke leven voortbewoog. Maar de uitkomst toonde al spoedig, dat dit niet kon. Persoonlijk staan vader en moeder, en staan evensoo de kinderen die hun geboren worden in een toestand van zonde, hebben vooral zij genade van noode, en het zijn de werkingen der genade die geheel het gezinsleven beheerschen moeten. En zoo is het op elk terrein. In het verkeer en in den omgang, en op het breede maatschappelijk terrein, voor zover zich hier menschen vereenigen, komt het aan op de regelen en wetten, waaraan men zich persoonlijk in dat verkeer of bij die maatschappelijke hushouding onderwerpt. Daar nu deze regelen en wetten in den Christelijken kring anders zijn dan in de heidense landen, kan het niet anders, of ook op dit alles moet de invloed van de Christelijke religie zich doen gelden. Dit is zoo waar, dat zich almeer in alle landen en schier op elk van deze terreinen eenzijdig de geloofvigen en anderzijds de ongeloofvigen vereenigen, niet uit zucht om zich af te scheiden, maar omdat men zich in zijn ontwikkeling belemmerd gevoelt, als men niet vrij naar eigen inspiratie spreken en handelen kan. Heerschte nu vroeger op elk van deze terreinen schier uitsluitend het paganistisch element, sinds de 7e eeuw werd dit anders, en gaf in de eeuwen die daarna kwamen, het Christelijk element den toon aan. Dit duurde tot aan de dagen der Fransche Revolutie, die er in beginsel op uit was, om dit Christelijk element terug te dringen, en weer als van ouds het paganistisch element den toon te laten aangeven. Glad ging dit aanvankelijk niet. Het Christelijk stempel stond te diep op het leven ingedrukt. Maar door vol te houden, won men allengs, en toen de 19e eeuw ten oorde ging, en de 20e eeuw intrad, kon gezegd, dat in de Westersche staten van Europa de terugdringing van het Christelijk element gelukt was. Normatief werd van toen af alleen het natuurlijke. Doch juist dit lokte het verzet uit. Al spoedig bleek, dat het Christelijk element zich niet op de wijs liet terugdringen. Er ontwaakte nieuw leven, er roerde zich nieuwe kracht. En het einde zal ook nu zijn, dat de natuurlijke krachten uit de Schepping en de geestelijke krachten uit de Genade zich opnieuw, zij 't ook op andere wijze dan vroeger, dooreen gaan vlechten, en dat beiden saam, zij 't ook elk op eigen wijze, zich naar de Volending zullen gaan toebewegen. Vergeet dit toch nooit, dat beiden op de Volending afgaan, en dat voor beiden de Volending één zal wezen.

DR. A. K.

„Gij, Heere, zijt nabij“.

Maar Gij, HERE, zijt nabij, en alle uwe geboden zijn waarheid. Ps. 119 : 151.

Over een hulpeloos kindken is men gerust, zoo men maar weet dat 't niet alleen werd gelaten, maar dat er iemand bij is. Vooral zoo men hoort, dat moeder er bij is, wijkt alle bezorgdheid. En het is in gelijken gedachtenkring, dat de psalmist van zichzelf betuigt: „Ik heb geen angst meer, want de Heere is bij mij.“

Dit kan doelen op een in het oog springend gevaar, maar het gaat even goed door al is er slechts sprake van een denkbeeldig gevaar.

De psalmist zong: „De Heere is bij mij, 'k zal niet vrezen“, toen hij een dreigend gevaar voor oogen zag. Vlak vooraf toch gaat zijn bittere klacht, dat goddeloos mannen, die kwade praktijken najaen, op hem aanhielden. „Die kwade praktijken najaen genaken mij.“ En bij en tegen dat naderen van wie hem naar het leven staan, is het nu zijn troost, dat ze hem toch niet deren kunnen, want dat de Heere bij hem is. In zooverre ligt er dus in, wat de Kantteekenaar opmerkt, dat de Heere nabij is om in het oogenblik van doodelijk gevaar hem te hulpe te komen. Nabij beteekent dan: nabij tot hulpe.

Maar hier toe bepaalt het zich niet.

Telkens weer voelen we ook in het gewone leven het verschil tusschen die uren, dat we alleen en eenzaam en van allen verlaten zijn, en die andere tijden, waarin er anderen bij ons zijn, om onze eenzaamheid te breken. We zijn als menschen niet op de eenzaamheid aangelegd. Eenzaamheid kan noodig voor ons zijn, om tot inkeer te komen, om onze gedachten te doen rijpen, om ons hooger op te voeren en ons onzen weg te doen overdenken. En ook kan de eenzaamheid hoog noodig voor ons wezen, opdat we de verloren gemeenschap met onzen God zouden terugvinden. Maar dan is die eenzaamheid hulpmiddel om een gemis te herstellen, om ons aan de wereld te onttrekken, om onzen God naderbij te doen komen. Alles dus om der zonde wil. In het paradijs daarentegen ware eenzaamheid ondenkbaar geweest, en in het Vaderhuis daarboven stook de enkele gedachte aan eenzaamheid elk hemelsch ideaal omver.

Soms zelfs kan het gevoel van eenzaamheid zoo drukkend worden, dat we iemand die ons alleen wilde laten, letterlijk smeeken, om toch bij ons te blijven. Natuurlijk is dit niet bedoeld om de zin, dat men iemand smeekt om onze verveling te breken. Dit is een lager iets, dat bij het heilige niet in aanmerking komt. Neen, hier is sprake van een ziel die zich verlaten voelt, die in die verlatenheid door een onuitsprekkelijken angst wordt bekropen, die daarom voor de verlatenheid bang is, en zoo, zonder zelf te weten waarom, vraagt: „Laat mij toch niet alleen, blijf bij mij“. In een groot, leeg en onbewoond huis alleen te zijn, maakt reeds onrust. Wie verdoolde, en alleen ontsierd in de bergen, wordt van zelf door angst overvallen. Een schipbreukeling, die geheel alleen zich in een boot redde en zonder een menschenstem te hooren, op de wateren ondriift, voelt zich zoo doodsbenuw. Voor een gevangene

is niets zoo drukkend, als dat altoos alleen zijn, en de historie verhaalt ons hoe de verlaten, eenzame menschen niet zelden een dier, ja, tot zelfs een ondiep insect tot zich lokte, om toch maar aan die drukkende benauwdheid van dat eidelooze eenzame te ontkomen. Reeds helpt 't, zoo we maar weten, dat in een vertrek naast ons nog iemand vertoef. En al moet toegegeven, dat de eene menschen meer dan de andere door dat angstgevoel van het eenzame gekweld wordt, zoodat er zelfs zijn, die er bijna niets van bespeuren, toch komt 't gedurig uit, hoe dan toch verweg de meesten dat bange der eenzaamheid slechts voor een tijd dragen kunnen, en houdt 't aan, sinen op wat 't breken kan.

Zoo is het voor ons gevoel onder menschen, maar 'tzelfde gevoel van gemis doet zich voor in onzen verborgen omgang met onzen God.

Niet alleen op verkeer en omgang met menschen, maar evensoo op verkeer en omgang met den Heere onzen God zijn we aangelegd. Alleen met dit verschil, dat de behoefte om een menschen bij zich te hebben, schier bij allen spreekt, terwijl de behoefte om zijn God bij zich te hebben, voor maar al te velen schier wegstierf. Soms kunt ge mannen van jaren ontmoeten, die nog nooit dat zalige gevoel van Gods nabijheid gemaakt hebben, en zeer enkele oogenblikken in het leven uitgezonderd, eigenlijk nooit eenige de minste behoefte aan Gods nabijheid gekend hebben. Ze taalden er niet naar, omdat ze van verre zelfs niet wisten wat Gods nabijheid is.

Maar heel anders wordt 't, als de ziel zich voor haar God ontloot gelijk een bloemknop voor de zon. Is toch eenmaal de behoefte aan Gods nabijheid in ons wakker geworden, en al was het slechts eenmaal bevredigd, dan laat ze ons geen rust, en blijft er altoos iets onrustigs in ons over, zoo dikwijls we weer van onzen God afswerven.

Natuurlijk jubelt de psalmist alleen voor de zulken zijn morgenveld uit: „Heere, onse God, Gij zijt nabij“. Alleen zij toch verstaan dien toon van verrukking. Alleen zij hebben er zelf ervaring van. En alleen in hun ziel wekt die jubeltoon nieuwe gemeenschap met den Heilige.

Versa dit nu niet alleen van 't geestelijk genieten Gods. Al zulk eenzijdig dwepen doet aan de eere Gods te kort. En heel den Psalmbundel door is de behoefte aan Gods nabijheid steeds tegelijk de uitdrukking van de behoefte aan Gods genadige hulpe.

Een kind van God is gemeenlijk steeds in angst en zorg. Zal hij nu toch den heiligen vrede smaken, dan is het hem noodig dat zijn God tot hem kome, en te midden van zijn angst en zorg, door zijn teedere nabijheid hem sterke en verkwikke.

En dit nu is geloofsaak. Vast toch staat, dat de Heere onse God nooit van ons weg is, en dat wij 't zelf zijn, die als 't zoo schijnt te wezen, een statiek tusschen ons en onzen God hebben ingezet, of ons ook hebben dichtgedaan, zoodat we Hem niet ontwaren. Werk 't geloof, dan voelt ge onmiddellijk Gods nabijheid. Verdwijnt uw geloof, dan wordt ook uw gevoel van Gods „bij u zijn“ zwakker, en verkeert zatan uw geloof in ongeloof, dan zijt ge uw God kwijt en voelt ge u in die verlatenheid als den ellendigste aller menschen. Komt 't zalig besef dan weer terug, dan komt dat hierdoor, dat uw God door zijn Heiligen Geest uw geloof weer opwekt, en werkt 't geloof weer, dan hebt ge op 't eigen oogenblik de nabijheid van uw God terug.

Zoo is er troost in dit „nabij u zijn“ van uw God. Vooreerst toch bant 't in nood en dood uw wanhoop. En zoo als een klein kindken, dat uit bangheid begon te huilen, met schreeuwen ophoudt, als 't moeder weer ziet, en weer naar moeder kan heen strompelen, en zich tegen moeder aan kan drukken, zoo ook wist de Heere onse God ons de tranen van onzen angst en onze zorg af, ook al deed Hij nog niets om ons te redden, enkel en alleen om ons weer te doen voelen, dat Hij weer bij ons is. Als ge dit werkelijk weet en voelt: De Heere is vlak bij mij, dan kunt ge in vrede nederliggen, al stond heel de wereld tegen u op. Het is die kracht, die Gods volk alle eeuwen door deed stand houden. En al scheen 't nog zoo dikwijls, dat 't nu dan toch inderdaad met Gods volk gedaan zou zijn, enkel die zalige wetenschap, waardoor zijn volk roepen kon: „Heere mijn God, zijt nabij“, redde telkens weer 't kleine kuddeken; en hoe de wereld het er ook op toeliede om 't Heeren volk ter neer te slaan, ze heeft niet overmocht.

Dit is het eerste, en daarbij komt dan 't tweede, niet de redding, maar de innerlijke zielsgeuegte. Wie een medemens op aarde teeder en innig mint, kan zoo overgelukkig zijn, als hij, na lange scheiding, het voorwerp van zijn liefde weer aan 't hart mag drukken en weer bij zich heeft. En dit nu geldt nog veel, veel steiker van wie God lief heeft, en van zijn God gescheiden was, maar nu zijn God terugkreeg, en daarom fluisteren mag: „Mijn God is weer bij mij en ik ben weer nabij mijn God.“

DR. A. K.

Amsterdam, 15 Dec. 1911.

Nog eer het jaar eindigt, heeft Prof. Bavinck ons verrast met het vierde deel van zijn herziene en vermeerderde uitgave der Gereformeerde Dogmatiek, die daardoor voltooid is geworden.

De eerste uitgave begon in 1895 en duurde tot 1905. Reeds toen bleek, dat een herdruk noodig was, en in 1906 verscheen het eerste deel der herziene uitgave. Thans, vijf jaar later, is van deze tweede uitgave het laatste deel verschenen en is daarmee ook deze nieuwe druk compleet.

Reeds deze cijfers spreken, want het mag wel een unicum in onze Theologische wereld genoemd worden, dat van een levig werk als deze Dogmatiek binnen zoo korten tijd een nieuwe uitgave noodig bleek. Rekenen toch met het feit, dat dit boek geen stichtelijk boek is, maar een studieboek, dat alleen voor wetenschappelijk gevormden is geschreven; dat de prijs van zulk een werk maakt, dat het zeker niet binnen het bereik van leders beurs valt; en dat de kring der lezers wegens de beperktheid van ons taalgebied altoos gering is, dan mag het wel een zeer verblijvend verschijnsel worden genoemd, dat dit handboek van de Gereformeerde Dogmatiek thans reeds een nieuwen druk beleefd. Het toont niet alleen, hoe deze Gereformeerde Dogmatiek, — de eerste die in ons land verschenen, nadat onze Gereformeerde Theologie, om een uit-

drukking van Prof. Geesink over te nemen, door de Moor in het praalgraf werd bijgezet — in een lang gevoelde behoefte voorziet, maar ook hoe de Gereformeerde Theologie zelve weer herleeft, de aandacht trekt ook buiten onzen kring en haar invloed op ons volksleven gelden doet. Niet alleen toch, dat deze Dogmatiek aan onze Gereformeerde Vrije Universiteit en aan de School onzer Kerken als handboek gebruikt wordt, maar ze veroverde zich ook een plaats aan onze Lands hogescholen, ze wordt door de predikanten in de Hervormde Kerk telkens met lof vermeld, en ze werd ook ingevoerd bij de Theologische Scholen van de Gereformeerde Kerken in Amerika en Afrika.

Aan den warmen lof, die reeds bij de verschijning van de eerste uitgave aan dit standaardwerk in ons blad werd toegevoegd, behoeft dan ook niets te worden toegevoegd. Wat de groote principieele lijnen betreft, is in deze nieuwe uitgave niets veranderd. Even beaist en kloek als Prof. Bavinck in de eerste uitgave voor de groote waarheden van ons Christelijk geloof opkwam en deze op meesterlijke wijze te verdedigen wist tegenover de bedenkingen van het ongeloof, zoo geschiedt dit ook in deze nieuwe uitgave. Prof. Bavinck mag in den volen zin des woords kind van zijn tijd zijn; hij mag in zijn rijken geest heel het geestelijke leven van onzen tijd medeleven — ook deze nieuwe uitgave legt er getuigenis van af; — er moge bij hem geen sprake wezen van star conservatisme of bekrompen orthodoxie; hij moge telkens u doen gevoelen, hoe ernstig en gewichtig de problemen zijn, die onze tijd aan de orde stelt; hij mag met de intense liefde voor de waarheid, die hem tot sierraad is, elke bedenking zoo objectief mogelijk u weergeven en op het gewicht dezer bedenkingen u wijzen; hij moge, waar de waarheid dit eischt, onjuiste voorstellingen prijs geven en het Gereformeerde dogma zoeken aan te passen aan het bewustzijn onzer eeuw; maar de slotsom is toch altoos, dat ge u versterkt en bevestigd gevoelt in uw allerheiligst geloof; dat de autoriteit der Goddelijke openbaring onwankelbaar voor u blijft vaststaan, en dat de uitnemendheid van onze Gereformeerde levens- en wereldbeschouwing weer dieper door u gevoeld wordt.

Natuurlijk zal er binnen den omtrek van den kerkelijken Gereformeerde beginselen wel altoos verschil van inzicht op ondergeschikte punten blijven bestaan. De libertas prophetandi, die zelfs door onze strengste Gereformeerde vaders met zooveel nadruk is gehandhaafd, brengt dit mede. Vooral waar het zoo moeilijke en ingewikkelde vraagstukken geldt, waarover zelfs onder onze beste Theologen nooit geheel eenstemmige gedachten is, is geheele overeenstemming wel niet te verkrijgen. Maar Prof. Bavinck behandelt ook deze vraagstukken met groote omzichtigheid, en al aanzelt hij niet zijn eigen meening uit te spreken, hij laat toch telkens gevoelen, hoe dit verschil meer den vorm dan de zaak, meer de voorstelling dan het wezen raakt, en toont ook daardoor van alle bekrompenheid vrij te zijn.

Ook wat de methode zelve betreft, waarop deze dogmatiek is opgezet, heeft Prof. Bavinck geen ingrijpende wijziging aangebracht. Zijn Dogmatiek is niet alleen thetisch, maar hij geeft bij elk locus u ook een kort, maar toch volledig overzicht van de geschiedenis van het dogma; laat de verschillenden u zien tusschen de verschillende Kerken evenals wat ze onderling vereenigt, en voegt aan dit dogmen-historisch overzicht en deze controlovers nog gemeenlijk een apologetiek toe. Alleen is het zeker een groote verbetering te achten, dat het rijke materiaal aan litteratuuroverzicht, dat tot den jongsten tijd toe is bijgewerkt en uitnemend dienst kan doen om bij elke quaestie u op de hoogte te brengen van het belangrijkste, wat over dit onderwerp verschenen is, niet zooals bij de eerste uitgave, in den tekst is opgenomen; wat hij het lezen storend werkte; maar deels vóór elk hoofdstuk, deels in noten aan den voet der bladzijden is geplaatst. Ook is het voor het gebruik een groote verbetering, dat de inhoud van elke paragraaf boven de bladzijden is aangebracht.

Hoofdzak is echter, dat deze nieuwe uitgave niet alleen herzien is, waarvan elke bladzijde schier de bewijzen brengt, maar dat het werk ook belangrij is uitgebreid. De eerste uitgave, in kleiner formaat gedrukt, besloeg 2265 bladzijden, de nieuwe bijna 3000, zoodat ruim de omvang van een geheel deel aan den inhoud is toegevoegd. Inzonderheid zijn we Prof. Bavinck dankbaar, dat hij in de Heilsorde thans een uitvoerige plaats schonk aan de heilering en dit onderwerp afzonderlijk na het geloof behandelde. Overigens zal ieder, die beide uitgaven met elkaar vergelijkt, wel zien, hoe Prof. Bavinck met een belevendheid, die telkens u bewondering opwekt, in alle strijdsvragen van den dag u leidt, voorzover ze met de Dogmatiek in verband staan of daarbij te pas kunnen worden gebracht. Neem bijv. bij den locus der rechtvaardigmaking de uitnemende uiteenzetting, hoe Luther dit dogma geformuleerd heeft in zijn pas kort geleden terug gevonden en thans uitgegeven commentaar op de Romeinen, om daarmee de onjuiste voorstellingen van Denifle te weerleggen. En zoo gaat het op elk gebied; de jongste exegetische resultaten, de nieuwste archeologische ontdekkingen in Babel en Egypte, de laatste vruchten van het natuurwetenschappelijk onderzoek zijn gebruikt, verwerkt of kort aangeduid.

Met dezen volbrachten arbeid wenschen we daarom Prof. Bavinck van harte geluk. En niet minder onze Gereformeerde Kerken. Mogt spoedig blijken, dat ook deze uitgave weder is uitverkocht en dat een derde druk noodig zal wezen.

Onze liturgie.

IV.

We staan dus voor het eigenaardige geval, dat terwijl onze Liturgie een uitvoerige regeling geeft van heel onzen eeredienst, en wel in het eerste gedeelte voor den gewonen eeredienst, zoodat deze elken Zondag bij de bediening des Woords plaats vindt, en in het tweede gedeelte voor de buitengewone kerkelijke handelingen, die in onzen eeredienst voorkomen, zoodat de bediening der Sacramenten, bevestiging der ambtsdragers, oefening der tucht enz., onze Kerken zich wel zeer stipt en letterlijk houden aan het tweede gedeelte onzer liturgie en hiervan geen de minste afwijking gedooien, maar dat daarentegen niemand zich meer gebonden acht aan het eerste deel onzer liturgie en hier dus feitelijk de wilkeur vrij spel heeft.

Dat zou in de praktijk dan ook tot de grootste verwarring hebben aanleiding gegeven, want elke predikant zou dan naar eigen goedvinden de godsdienstoefening kunnen inrichten, en de gemeente zou nooit geweten hebben aan welke orde zij zich te houden had en aan de zonderlingste verrassingen zijn blootgesteld, wanneer het kerkelijk leven zelf hier niet als correctief ware opgetreden en door het gewonterecht een zekere uniformiteit in onzen eeredienst had tot stand gebracht. Men begint overal de godsdienstoefening met het vouten en den zegengroet; men laat evenzeer overal vóór de predikatie een deel van Gods Woord lezen, terwijl daaraan in de morgengodsdienstoefening het lezen van de Wet des Heeren en in de namiddaggodsdienstoefening van de XII Artikelen des Geloofs voorafgaat; men laat overal in den regel vier maal zingen, bij den aanvang der godsdienstoefening, vóór de predikatie, den tusschenzang onder de predikatie en den slotzang na het dankgebed vóór den zegen; het is overal de gewoonte, dat men in elke godsdienstoefening tweemaal bidt, het zogenaamde „lange gebed“ vóór de predikatie, waarin voor den nood aller christenheid gebeden wordt en het „korte“ gebed na de predikatie; en evenzo is het overal de gewoonte om de godsdienstoefening te eindigen met het geven van den zegen aan de gemeente. Dit alles behoort tot de vaste orde in onzen eeredienst, die door eeuwenlange gewoonte is ingeburgerd.

Maar al is er in de hoofdzak dus zekere eenparigheid, toch bestaan er evenzeer verschillenpunten, die voor den eeredienst niet onverschillig zijn. Ten deele hangen deze verschillen saam met het plaatselijk gebruik, en is het niet het subjectieve inzicht van den predikant, maar de kerkelijke gewoonte, die deze verschillen in het leven roept. Inzonderheid geldt dit voor het eerste gedeelte van den dienst. In de Hervormde Kerk is het gewoonte, dat dit eerste deel, dat dan het psalmgebed, de voorlezing van de wet (of de XII Geloofsartikelen) en de pralectuur uit Gods Woord omvat, beschouwd wordt als een preludium of voorspel, dat aan de Godsdienstoefening voorafgaat, geen deel uitmaakt van den eigenlijken eeredienst en alleen dient om de menschen bij het saamkomen in de Kerk nuttig bezig te houden. De predikant heeft met dit eerste gedeelte dan ook niets te maken; hij betreedt den kansel pas, nadat deze voordienst is afgeloopen; spreekt dan eerst het vouten en den zegengroet uit, en daarna wordt dan de eigenlijke dienst pas geopend. Gevolg waarvan dan weer is, dat menigen bij wijken van dezen voordienst ook niet noodig oordeelt en pas ter kerke komt als de eigenlijke dienst, d. i. de preek, begint. De Hervormde Synode heeft wel gepoogd hierin verandering te brengen, maar gelukt is dit haar niet. In onze Gereformeerde Kerken daarentegen heeft men dit eerste gedeelte in de Godsdienstoefening zelf opgenomen, wordt het niet als een preludium beschouwd, maar als een wezenlijk stuk van onzen eeredienst zelf en begint de dienst dus ook niet pas bij den aanvang van de „preek“, maar reeds bij het eerste Psalmgebed. Daarmede hangt dan natuurlijk saam, dat in onze kerken de predikant niet wacht, totdat dit voorgedeelte is afgeloopen, maar terstond, bij den aanvang van den dienst, den kansel betreedt, de samenkomst opent met vouten en zegengroet en voorts zelf de actie leidt, doordat hij opgeeft wat er zal gelezen worden. Kleinere verschillen komen daarbij ook in onze kerken nog wel voor. Op sommige plaatsen is het gebruik, dat de predikant ook het eerste psalmgebed opgeeft; op andere plaatsen, dat de predikant de geloofsbelijdenis niet laat lezen, maar zelf voorleest, enz. Maar al zijn deze verschillenpunten uit liturgisch oogpunt niet geheel zonder belang, hierin is toch in onze kerken wel eenparigheid verkregen, dat men in tegenstelling met de usantie in de meeste Hervormde kerken, dit eerste gedeelte van den eeredienst dat het lezen van de Wet, de Geloofsbelijdenis en van de Heilige Schrift bevat, niet buiten den eigenlijken eeredienst plaatst in het voorportaal, maar in het gebouw van onzen eeredienst zelf een eereplaats heeft geschonken.

Andere verschillen hangen weer niet af van het plaatselijk gebruik, maar van het inzicht van den predikant, die de godsdienstoefening leidt. In de Hervormde Kerk was dit verschil vroeger zeer sterk. Schier niet één predikant hield zich aan de door onze Kerk voorgeschreven formules van vouten of zegenbede, maar stelde daarvoor eigen gekozen formules in de plaats. Zelfs de heerlijke, in hun eenvoud zoo aangrijpende woorden der Schrift, die voor deze verbaalsolemnia gewoonlijk gebruikt worden, moesten nog met een bloempje van eigen oratorie worden opgeschikt. Men sprak niet van de „gemeenschap“, maar van de „troostvolle gemeenschap“ des Heiligen Geestes; het plechtige „zij met u“, werd vervangen door het banale „wordt u geschenken of verniguldigd“. Ongetwijfeld nu zijn we ook in

dit opzicht in onze Gereformeerde Kerken op den beteren weg, maar eenparigheid is er daarom nog niet. Zoo gebruiken sommige predikanten nog altoos in plaats van het door onze liturgie voorgeschreven vouten: Onze hulpe is in den Naam des Heeren, die hemel en aarde geschapen heeft, de woorden: Ons beginsel zij in den Naam des Vaders, des Zoons of des Heiligen Geestes, of hechten deze woorden aan het vouten uit Psalm 124 aan. Nog minder bestaat er eenparigheid ten opzichte van den zegengroet, die op het vouten volgt, en waarvoor onze liturgie geen voorschrift geeft, omdat deze zegengroet oudtijds bij onze Kerken niet in gebruik was en eerst later in onze Kerken gewoonte is geworden. Terecht heeft men van dezen zegengroet aan de gemeente de zegenbede gekozen, waarmede de Apostelen gewoon zijn hun brieven aan de Gemeente aan te vangen, maar terwijl sommige predikanten zich daarbij letterlijk houden aan den zegengroet, zoodat hij in de brieven van Paulus voorkomt en daarom zeggen: „Genade, barmhartigheid en vrede, zij u van God onzen Vader en van Jesus Christus onzen Heere“, voegen anderen hieraan toe: „en van den Heiligen Geest“. Nu is dit verschil wel in werkelijkheid niet van zooveel belang, want de formule van dezen zegengroet is in de verschillende brieven der Apostelen volstrekt niet gelijk, en in de Openbaring van Johannes, waar deze zegengroet in zijn rijksten vorm voorkomt, wordt de Heilige Geest er wel bij genoemd, maar toch heeft dit verschil in menige gemeente tot onoverwinnelijke disputen aanleiding gegeven en is dit al of niet noemen van den Heiligen Geest zelfs een Schibboleth geworden. En eldelijk is er evenzo verschil ten opzichte van de zegenbede aan het einde der godsdienstoefening, want terwijl sommige predikanten zich stipt houden aan het voorschrift onzer liturgie en daarom alleen den Aarontischen zegen gebruiken, kiezen anderen daarentegen bij voorkeur den Nieuw-Testamentischen zegen uit II. Cor. 13 : 13 of wisselen dien met den zegen uit Num. 6 : 24—27 af.

Laat men deze kleinere geschilpunten rusten, dan blijkt echter, dat in het algemeen een vaste orde voor onzen eeredienst gevolgd wordt en dat deze orde zelfs door de gewoonte zekere bindende kracht heeft gekregen. Wie van deze orde zou afwijken door bijv. de pralectuur van de wet en een gedeelte van Gods Woord te verplaatsen na de predikatie, of het lezen der geloofsbelijdenis zou nalaten, zou aanstoot geven en verzocht worden aan de „gewone orde“ zich te houden, hoewel deze orde niet door onze liturgie is voorgeschreven en alleen op gewoonte-recht berust.

Zoo heeft het kerkelijk leven dus zelf getoond, dat onze Kerken bij de inrichting van onzen eeredienst niet alles willen overlaten aan het goedvinden van den predikant, die den eeredienst leidt, maar dat er een vaste orde moet zijn, die ook den predikant bindt. Binnen deze „orde“ mag men dan zekere vrijheid vergunnen; maar de hoofdlijnen staan toch vast.

Intusschen berust deze „orde“ voor onzen openbaren eeredienst, die thans algemeen gevolgd wordt, niet op een voorschrift onzer Generale Synode, ook niet op onze officiële liturgie, maar uitsluitend op gewoonterecht. Zelfs wijkt deze „orde“ op niet onbelangrijke punten van onze officiële liturgie af. Feitelijk is de toestand dus zoo, dat de inrichting van onzen openbaren eeredienst thans beheerscht wordt niet door de liturgie onzer Gereformeerde Kerken, maar deels door plaatselijke usantien, deels door het subjectieve inzicht van den predikant. Wel heeft op sommige plaatsen de Kerkeraad een regeling van den eeredienst voorgeschreven en kreeg deze regeling daardoor een kerkelijke sanctie, maar deze gevallen zijn toch uitzondering. Wat meestal beaist is, de „gewoonte“ of wat de domine „goedvindt“.

Nu wijzen we hier niet op om onze Kerken aan te sporen, de „officiële liturgie“ weer verbindend te verklaren en daaraan elken Dienaar te binden. Integendeel zouden we dit zeer ongeraden achten, want de orde, die deze officiële liturgie voor onzen openbaren eeredienst voorschrijft, is, gelijk we in een volgend artikel zullen aantoonen, allerminst aanbevelenswaardig en zou ons nog veel verder afvoeren van het goede pad. Maar wel vestigen we hierop de aandacht om klaar te doen uitkomen, dat de bestaande toestand niet deugt en om verbetering roept.

Zulk een toestand toch strijdt met den eisch, waarop in de Kerk van Christus niet genoeg nadruk kan worden gelegd, dat de Kerk in alle dingen waar moet zijn. Een schijn, waaraan geen werkelijkheid beantwoordt, mag in de Kerk niet geduld worden. Ieder stemt dit toe bij de belijdenis der Kerk. Een belijdenis, waarin zoo goed als niemand in de Kerk meer geloof, maar die men uit zeker Conservatisme nog „officieel“ als belijdenis handhaaft, is feitelijk bedrog. Een Catechismus, die voor het catechetisch onderwijs „officieel“ is voorgeschreven, maar die in de praktijk vervangen wordt door allerlei andere catechisatieboekjes, waarvan de inhoud dikwijls lijnrecht tegen den Catechismus ingaat, is een leugen. Een Kerkenorde, die door de Synode is vastgesteld, maar waarvan de bepalingen door geen enkele Kerk meer worden nagekomen, is een onoprechtheid. Maar indien men dit van de Belijdenis, den Catechismus en de Kerkenorde toestemt, dan behoort dit toch ook evenzeer te gelden ten opzichte van onze Liturgie. Die Liturgie dient toch niet alleen om voor onze Kerken voor te schrijven, hoe de eeredienst behoort geregeld te worden, maar ook om aan de buitenwereld te toonen, hoe de eeredienst in onze Gereformeerde Kerken plaats vindt. Bij alle andere Kerken, de Anglicaanse, de Lutherse, de Roomsche en ook bij

de buiten in Frank woord t aan de daar een liturgie r hoe d echter d bezocht, volgen, d dan zou soms n bruikt v anders i aangaf, I toch de word ge De uit

wanneer van de a der Sac geschreev deze for maar d het eerd gebeden ieder vrij dienen v jonge can onjuist. ; niet waa liturgie i de bedoe is wel de zullen a schrift te plaats te door de maar ber Synodes. historisch liturgie“ overgelat karakter voor de Synode v we in h hebben, heeft u dienaren gebeden : wezen naa vervat“. gezag de dan lette onzer Ni Dordt in om aan s welke stu gezag ha omvat „e voor de en bepa herzien t publick s schriften tusschen s stukken i dus niet één lijn

Nu kar stuk twee van oord gewonnen gebeden plaatselij van den i van form alleen he toegelate en oprech onse litu doode let paradestu wordi, b Of wel, i evenged Sacramen regelen l baren eer gebeden, zorgen, e die met e door ons den geen

Van de oord gewonnen gebeden plaatselij van den i van form alleen he toegelate en oprech onse litu doode let paradestu wordi, b Of wel, i evenged Sacramen regelen l baren eer gebeden, zorgen, e die met e door ons den geen

Voo

Ingekon lijken dan Amsterda Dringen denken.

Koortrij

I. A. B. ESTHER van het ESTHER I waarvan beteken minder di Toch i Ook d liddingen zeker een anders zij Schriftu Reeds gehouden geschreev nu Ds. j hij dese zijn boek Mettere formeerde Roomd praktische terecht 't uit onzen kan er l leerling, i dit geda Gemeent a. Bdu DELINGEN G. ESTH